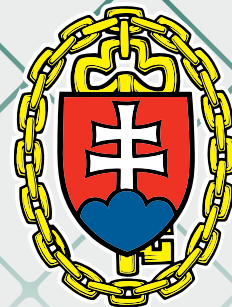

SLOVENSKÉ VÄZENSTVO

2. ročník 2/2020

ISSN 2644-5816

VZDELÁVANIE PRÍSLUŠNÍKOV ZBORU
POČAS KORONAVÍRUSU

VÝSTUPNÝ ODDIEL a projekt ŠANCA NA NÁVRAT

Úvodom pár slov o problematike výkonu trestu odňatia slobody vo výstupnom oddiele prostredníctvom príslušných ustanovení všeobecne záväzných právnych predpisov. Do výstupného oddielu sa zaraďujú odsúdení v primeranom čase pred očakávaným koncom trestu, rovnako, ako odsúdení, ktorí potrebujú pomoc pri vytváraní priaznivých podmienok na samostatný spôsob života. Počas pobytu vo výstupnom oddiele ústav úzko spolupracuje so štátnymi orgánmi, s orgánmi verejnej správy, právnickými a fyzickými osobami, záujmovými združeniami, náboženskými spoločnosťami, nadáciami a charitatívnymi organizáciami. Odsúdenému je umožnené získavať aktuálne informácie a praktické zručnosti, ktoré môžu uľahčiť jeho návrat do života po výkone trestu. Vplyv špecifického prostredia výkonu trestu možno znížiť okrem iného zúžením obmedzení telefonovania a prijímania návštev, či povolením opustenia ústavu za účelom bezprostredného kontaktu s civilným životom, oboznámením sa s aktuálnym režimom pri styku s úradmi, alebo stretnutia s blízkymi osobami z titulu zabezpečenia plynulého prechodu odsúdeného a jeho rodiny do občianskeho života. V podmienkach Ústavu na výkon trestu odňatia slobody Hrnčiarovce nad Parnou, ktorý je jedným z partnerov zapojených v pilotnom projekte Šanca na návrat, sa praktická realizácia zaobchádzania s odsúdenými vo výstupnom oddiele rieši v súlade s prijatou metodikou projektu.

Pokiaľ ide o personálne zabezpečenie, na realizácii zaobchádzania s odsúdenými sa podieľa odborný tím v zložení psychológ, sociálny pracovník a pedagóg spolupracujúci so sociálnym kurátorom – metodikom, ktorý ako osoba zastupujúca úrad práce, sociálnych vecí a rodiny predstavuje reálny

predpoklad optimálneho prepojenia penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti. Pri zaobchádzaní participujú okrem referenta režimu podľa potreby aj ďalší odborníci z radov príslušníkov a zamestnancov zboru či iných orgánov a organizácií, pričom psychológ a sociálny pracovník plnia nielen štandardné činnosti, ale zároveň aj úlohy vyplývajúce z metodiky projektu a úzkej spolupráce so sociálnym kurátorom. Činnosť projektového tímu je podrobnejšie zachytená v časti venovanej zaobchádzaniu s odsúdenými vo výstupnom oddiele. Pedagóg okrem úloh, ktoré mu vyplývajú z popisu služobných činností, úzko spolupracuje s psychológom, sociálnym pracovníkom a sociálnou kurátorkou (metodičkou). Pri ukončení pobytu odsúdeného vo výstupnom oddiele vypracuje prehodnotenie plnenia programu zaobchádzania a spolupracuje pri spracovaní formulárov CRA-RU. V spolupráci so psychológom a sociálnym pracovníkom spracováva návrhy na povolenie opustenia ústavu, pri výkone disciplinárnej právomoci spolupracuje so psychológom.

Ak budeme hodnotiť vývoj koncepcie výstupného oddielu, môžeme konštatovať, že projekt Šanca na návrat vo svojich počiatkoch nadviazal na predchádzajúcu koncepciu výstupného oddielu (VO) tvoreného skupinou odsúdených s určenou diferenciačnou skupinou VO, ktorí boli nezávisle umiestnení v rôznych oddieloch v ústave. S touto skupinou boli s blížiacim sa koncom trestu vykonávané aktivity zamerané na prípravu odsúdených na plynulý prechod do občianskeho života. Tak tomu bolo ešte aj na začiatku roku 2019. Od spustenia projektu Šanca na návrat bolo jedným z cieľov a účelov projektu zriadenie výstupného oddielu ako špecializovaného oddielu v klasickom ponímaní, teda oddielu, kde sú odsúdení spoločne

Izba pre odsúdených mužov.

Kancelária pre personál.

Kuchynka.

Umyváreň so sprchou.

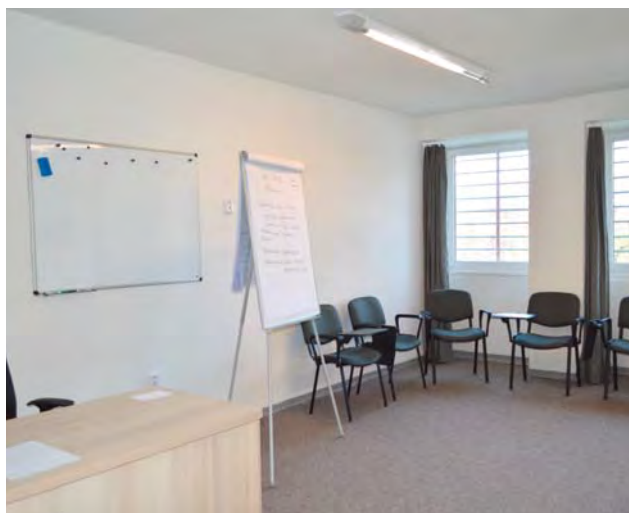
ubytovaní v rámci samostatnej stavebno-ubytovacej jednotky. Snahou ústavu bolo v rámci stavebnej úpravy a súvisiacich opráv oddielu diferenciačnej skupiny B vytvoriť oddiel, ktorý by spĺňal komplexné požiadavky a predpoklady pre umiestnenie odsúdených, výkon služby špecializovaného personálu a realizáciu s tým súvisiacich aktivít. Samotné úpravy a opravy prebiehali v druhom a treťom štvrtroku 2019 a ukončené boli v júli 2019. Ukončením stavebných prác sa začalo zariadenie oddielu potrebným vybavením, pričom inštalačné práce naďalej pokračovali v závislosti na dodávanom vybavení až do konca roku 2019. Od začiatku augusta 2019 boli v novozriadenom výstupnom oddiele ubytovaní všetci odsúdení umiestnení do výstupného oddielu v rámci ústavu. Od tohto času možno konštatovať podobne, ako pri iných špecializovaných oddieloch, že ústav má samostatne lokalizovaný plnohodnotný výstupný oddiel. Zmena mala významný dosah aj na činnosť personálu oddelenia výkonu trestu. Pre ilustráciu uvedieme stav v prvom štvrtroku 2019, kedy boli v konkrétnom čase odsúdení z výstupného oddielu umiestnení v 15 oddieloch diferenciačnej skupiny B a C, čomu zodpovedá približne 30 pedagógov (zohľadnená zastupiteľnosť v rámci oddielov), s ktorými títo odsúdení mohli riešiť svoje záležitosti. V tejto situácii bolo zložité pre personál projektu Šanca na návrat konzultovať a udržiavať súčinnosť pri zaobchádzaní s odsúdenými. Od 1. augusta 2019 tak prešli všetci odsúdení z výstupného oddielu pod jedného pedagóga. Zmena však so sebou priniesla i praktickú komplikáciu, konkrétne pri zaraďovaní odsúdených do práce, keďže preferovaný spôsob umiestňovania odsúdených zaradených na jedno pracovisko do spoločnej ubytovacej jednotky tu nemožno uplatniť. Uvedené zvyšuje nároky na prácu referentov režimu, keďže aktuálne sú v oddiele umiestnení odsúdení pracujúci na rôznych pracoviskách.

Pri hodnotení kritéria, ktorým sú materiálne, technické a priestorové podmienky, konštatujeme, že stavebnými úpravami pôvodného oddielu sa vytvorili optimálne priestory pre plánovanú kapacitu oddielu a účely daných priestorov. Kapacita oddielu je 40 odsúdených s určenou minimálnou ubytovacou plochou 4 m². Výsledkom je oddiel disponujúci aktuálne ôsmimi izbami pre odsúdených mužov, ktoré sú spravidla rovnako veľké a rovnako zariadené, dvomi viacúčelovými miestnosťami, ktoré kapacitne vyhovujú v prvom prípade pre celú komunitu (plní tiež úlohu kultúrnej miestnosti s TV) a v druhom prípade pre 18 osôb, pričom miestnosti sú vybavené elektrickými zásuvkami, magnetickou tabuľou a závesmi, resp. kancelárskym stolom, flipchartovou tabuľou, audio prehráva-

čom a stoličkami s podložkou na písanie. Okrem toho oddiel disponuje dvomi kancelárskymi pre personál, umyvárňou so sprchou, ktorá je doplnená o práčovňu s automatickou práčkou a priestorom na sušenie, kuchynkou vybavenou sporákom, chladničkou a kuchynskou linkou s riadom a v neposlednom rade priestorom na športovanie, ktorý je v rámci kompromisného riešenia umiestnený v priestoroch vstupu do oddielu. Viacúčelové miestnosti, izby odsúdených, práčovňa a kancelárie personálu boli počas roka 2019 kompletne vybavené výlučne novými zariadeniami financovanými z projektu Šanca na návrat, ako aj priestor na športovanie a kuchynka, ktoré boli vybavené novými zariadeniami (elektrický sporák, chladnička...). Odsúdení si napriek ich rôznorodej skladbe v rámci oddielu uvedomujú hodnotu nového vybavenia a vnímajú ho ako istú výhodu. To je zrejme tiež dôvodom, že napriek intenzívnemu využívaniu spotrebičov ústav doposiaľ nezaznamenal ich výraznejšie poškodzovanie z titulu bezohľadného zaobchádzania.

Umiestňovanie do výstupného oddielu sa nerealizuje takpovediac „za odmenu“ pre bezproblémových odsúdených, pretože je potrebné pracovať najmä so stredne a vysoko rizikovými odsúdenými (vo vzťahu k recidíve trestnej činnosti), ktorí potrebujú intenzívny intervenčný zásah pred prepustením na prípravu vedenia „riadneho života“ bez opakovaného páchania trestnej činnosti. Skladba oddielu reálne zahŕňa aj odsúdených z diferenciačnej skupiny C a ďalších odsúdených s vykázanými disciplinárnymi trestami, ktorí pred koncom trestu stratili motiváciu k dodržiavaniu stanoveného poriadku a k spolupráci s personálom. Umiestňovanie odsúdených osôb do výstupných oddielov na základe obligatórnych kritérií, potrieb a rizík odsúdených osôb a citlivosti (vo vzťahu k poznaniu každej z odsúdených osôb) je jedným z kľúčových faktorov efektivity resocializačného procesu. Riadiaci výbor projektu Šanca na návrat schválil nástroj určujúci štandardy pre umiestňovanie odsúdených do výstupných oddielov, za účelom jednotného prístupu v partnerských ústavoch pod názvom Základný rámec triediaceho mechanizmu. V rámci projektu Šanca na návrat sa umiestňovanie do výstupného oddielu netýka odsúdených cudzincov bez platného trvalého, resp. prechodného pobytu na území Slovenskej republiky. V roku 2019 bolo vo výstupnom oddiele ústavu umiestnených 117 odsúdených.

Zaobchádzanie s odsúdenými vo výstupnom oddiele, resp. spôsob zaobchádzania a realizácie aktivít v zmysle projektu sa počas roka 2019 dynamicky menili, ako to vyplýva jednak z

Viacúčelová miestnosť.

Priestor na športovanie.

materiálnych podmienok a vyššie opísanej zmeny koncepcie a jednak z progresívneho vývoja projektových dokumentov, štandardov, nástrojov a vzdelávacích programov.

Nosnú časť v prvom polroku tvorili tzv. informačno-poradenské služby, ktorých cieľom je realizácia odborných činností. Tieto majú eliminovať rizikové faktory a posilňovať protektívne faktory recidívy trestnej činnosti, ako sú zamestnanie, bývanie, rodinné vzťahy, zvládanie záťažových situácií a iné. Zároveň môžu pomôcť predvídať vznik problémov pri návrate do občianskeho života (napr. modelové situácie týkajúce sa rôznych tém/problémov, ktoré odsúdená osoba rieši po prepustení). Okrem uvedeného sú zamerané najmä na získanie potrebných praktických informácií a dokumentov týkajúcich sa rôznych administratívnych postupov v súlade s aktuálne platnou legislatívou (napr. riešenie resocializačného príspevku, vybavenie dokladov a iné). Pri realizácii jednotlivých aktivít zaobchádzania s odsúdenými sa využívali individuálne a skupinové formy zaobchádzania zamerané na korekciu nereálnych očakávaní odsúdených po prepustení na slobodu, podporu procesu zmeny, motiváciu k vedeniu života bez trestnej činnosti, prijatie zodpovednosti a dôsledkov za svoje konanie a podobne.

Pri pohľade na individuálne formy práce platí, že ťažisko sociálnej práce a psychologickéj činnosti sa v prípade personálu v pilotnom projekte Šanca na návrat presúva od štandardných, bežne realizovaných činností psychológa a sociálneho pracovníka k špecifickým aktivitám plynúcim zo zamerania projektu. Formy individuálnej práce sú obdobné, ale obsahová náplň a fokus intervencií sa odlišuje. Sociálna práca sa zameriava okrem diagnostikovania sociálnej situácie odsúdeného aj na vhodnosť jeho zaradenia do resocializačných a výchovných vzdelávacích programov. V spolupráci s psychológom a sociálnym kurátorom sa identifikuje riziko sociálneho vylúčenia po prepustení na slobodu a absenciou uplatnenia sa na trhu práce. Riešenie rodinných a osobných problémov sa stáva viac aktuálne pred návratom do života, monitorujú sa problematické, kritické a rizikové oblasti života. Medzi ďalšie oblasti práce patrí sociálna pomoc (kontakty na sociálnych kurátorov príslušných úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, nárok na sociálne dávky, resocializačný príspevok, dôchodkové dávky), riešenie sociálnych problémov súvisiacich s ubytovaním (pomoc pri zabezpečení náhradného bývania) a zamestnaním po výkone trestu (situácia na trhu práce, kontakty na zamestnávateľov), poskytnutie informácií odsúdenému diferencovaným spôsobom (podľa jeho zatriedenia), pričom môže ísť o informácie o trhu práce a aktuálnom stave na trhu práce (napr. ako a kde si hľadať zamestnanie, ako si napísať životopis, žia-

došť o prijatie do zamestnania, aké sú podmienky a postup pri prevádzkovaní samostatnej zárobkovej činnosti a pod.), o možnostiach prístupu k sociálnym službám po prepustení (napr. možnosti ubytovania a pod.). Za ďalšie oblasti práce v tejto časti môžeme považovať oboznamovanie s platnými právnymi predpismi z oblasti poskytovania sociálnych služieb, sociálneho zabezpečenia, sociálneho poistenia, zamestnávania a dôchodkového zabezpečenia, vybavovanie osobných dokladov (občiansky preukaz, rodný list, preukaz poistenca), nácvik praktických zručností ako písanie životopisu, vzor žiadostí, nácvik sociálnych situácií (adaptácia na zmenu prostredia a sociálneho statusu, roly), komunikácia pri zabezpečovaní úradných záležitostí, písanie motivačného listu a podobne. Patrí sem tiež spolupráca s probačnými a mediačnými úradníkmi, charitatívnymi organizáciami, krajskými, mestskými a obecnými úradmi, úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny; príslušnými poisťovňami, štátnymi i neštátnymi sociálno-výchovnými zariadeniami a organizáciami, právnickými osobami, fyzickými osobami, záujmovými združeniami občanov, cirkvami, náboženskými spoločnosťami a nadáciami, ako aj poradenstvo zamerané na oblasť finančnej gramotnosti, aktivity na elimináciu „kultúrneho šoku“ po prepustení, či terénna sociálna práca vo väzenskom zariadení – učenie odsúdeného základným samoobslužným zručnostiam – zabezpečenie praktického nácviku základných samoobslužných zručností a sebarealizácií v oblasti prípravy stravy, hygieny a čistenia bielizny, odevov a iných výrobkov (napr. schopnosť uvariť si jednoduché jedlo, schopnosť oprat' si a ožehliť si osobné veci), informačných technológií a zmysluplnému tráveniu voľného času (napr. schopnosť pracovať s počítačom; riešiť činnosti, ktoré boli počas výkonu trestu odsúdenému zabezpečené „automaticky“ a podobne). Činnosť psychológa je obdobne zameraná na identifikáciu odsúdeného v spolupráci so sociálnym pracovníkom a sociálnym kurátorom s vyšším rizikom sociálneho vylúčenia po prepustení a absenciou uplatnenia na trhu práce a diagnostiku odsúdeného zameranú na vhodnosť zaradenia do resocializačných a výchovných vzdelávacích programov. Tu možno uviesť ďalšie príklady aktivít:

- aktivita zameraná na stresové a záťažové situácie v súvislosti s prepustením z výkonu trestu,
- aktivita zameraná na zvládanie prvých okamihov a dní po prepustení na slobodu,
- diagnostika a prevencia možných krízových scenárov,
- aktivita zameraná na nácvik komunikačných zručností,
- spracovanie poznatkov a otvorených vecí, ktoré vyplývajú zo skupinových foriem práce,

- poskytovanie krízových intervencií v prípade potreby odsúdenému,

- práca s rodinou, s blízkymi osobami odsúdeného umiestneného vo výstupnom oddiele – príprava odsúdeného a blízkých osôb na návrat z výkonu trestu – eliminácia nereálnych očakávaní a akceptácia nových sociálnych rolí a podobne,

- aktivita zameraná na posilňovanie kľúčových kompetencií potrebných k sociálnemu začleneniu a predchádzaniu recidívy.

Individuálny akčný plán sociálneho začleneného je dokument štandardizovaného formátu, v ktorom sú zaznamenané údaje o klientovi, riziko jeho zlyhania vyplývajúce z nástrojov na hodnotenie rizika recidívy trestnej činnosti (CRA). Podľa jeho situácie, rizika a potrieb sa vypracuje analýza jeho silných stránok, slabých stránok, príležitostí a ohrození. Z uvedenej analýzy sa určia ciele a úlohy pre zainteresovaných. Dôležité je, aby mal úlohy aj samotný odsúdený, pre stimuláciu vlastnej aktivity a zodpovednosti. Následne sa tieto ciele a úlohy vyhodnotia. Dokument je koncipovaný s cieľom presahovať penitenciárnu oblasť, teda neuzatvára sa koncom trestu. Spracováva sa pre každého odsúdeného vo výstupnom oddiele.

Pre skupinové formy práce platí, že v rámci informačno-poradenských služieb v tomto období pred vznikom samostatného výstupného oddielu prevažovali prednášky, besedy, diskusie a snahou tímu bolo zapojenie inštitúcií a organizácií z civilného prostredia. V roku 2019 participovali na zaobchádzaní sociálne kurátorky z úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, Trnavská arcidiecézna charita, klub Anonymných alkoholikov, Asociácia sociálnych poradcov a supervízorov, občianske združenie Storm, probační a mediační úradníci, aj pracovníci z resocializačného centra. V súčasnosti sa podarilo nadviazať systematickú spoluprácu s Centrom právnej pomoci.

Postupný vývoj programov projektu Šanca na návrat viedol k tomu, že skupinová práca formou Informačno-poradenských služieb už nie je primárnou. Aktuálne zahŕňa zjednodušené povedané všetky skupinové aktivity mimo rámca resocializačných a výchovnovzdelávacích programov.

V druhej polovici roka 2019 sa v oblasti skupinových foriem práce postupne stal prioritou Základný modulový resocializačný a výchovný vzdelávací program, ktorý vedie systematicky k získaniu, obnove alebo posilneniu kľúčových kompetencií potrebných k sociálnemu začleneniu a predchádzaniu recidívy. Obsah celého programu je zameraný na sedem kľúčových oblastí, ktoré sú rozpracované v rámci samostatných modulov do tém a aktivít:

1. Sociálna komunikácia – cieľom programu je rozvoj komunikačných zručností. Absolvent získava vedomosti a zručnosti potrebné na to, aby bol schopný v rôznych životných situáciách efektívne komunikovať.

2. Sebapoznanie – modul zameraný na vedomosti a zručnosti potrebné na to, aby bol schopný identifikovať a pomenovať svoje myšlienky, pocity, emócie, slabé a silné stránky a aby bol schopný efektívne ich využívať v rôznych životných situáciách.

3. Zamestnanosť – modul zameraný na vedomosti a zručnosti potrebné na to, aby bol schopný uplatniť sa na trhu práce.

4. Právne aspekty – modul zameraný na vedomosti a zručnosti potrebné na zvýšenie právnej gramotnosti vo vybraných oblastiach a využiteľné v každodennom živote.

5. Finančná gramotnosť – rozvoj vedomostí a zručností potrebných na zvýšenie finančnej gramotnosti a využiteľných v každodennom živote.

6. Rodina a vzťahy odsúdeného – u odsúdeného sa pod-

porí význam rodiny a aktualizuje sa jeho predstava o rodine po prepustení, účastník získava vedomosti a zručnosti potrebné pre budovanie kvalitných rodinných vzťahov.

7. Závislosti – cieľom programu je prevencia pred základnými formami závislosti a zníženie rizika závislosti.

Extramurálne aktivity – na účel plynulého prechodu do občianskeho života sa môže povoliť odsúdenému vo výstupnom oddiele opustenie ústavu. Cieľom je, aby sa odsúdený individuálne alebo v sprievode sociálneho pracovníka a psychológa z výstupného oddielu dostal do kontaktu s vonkajším prostredím a situáciami mimo väzenského zariadenia, za účelom praktického nácviku sociálnych zručností, vybavenia si osobných záležitostí na úradoch, realizácie nákupu, zvládnutia dopravnej situácie, návštevy kultúrneho podujatia, posilnenia rodinných väzieb atď. Ak bol odsúdený v sprievode príslušníka, išlo o poradenskú činnosť priamo v praxi – vybavenie osobných dokladov, návšteva úradov, železničnej stanice a podobne.

V roku 2019 bolo odsúdeným vo výstupnom oddiele povolených 42 (vrátane skupinových) opustení ústavu v sprievode príslušníka a 17-krát bolo povolené opustenie ústavu samostatne. Pre upresnenie uvádzame, že do 1. augusta 2019, teda do doby zriadenia samostatného výstupného oddielu s jedným pedagógom, bolo povolené iba jedno opustenie ústavu, čo tiež názorne ilustruje zmenu vo fázach realizácie projektu počas roku 2019.

Záver príspevku chceme venovať konštatácii, že práca celého tímu v rámci projektu Šanca na návrat je komplexom rôznorodých činností a plnenia úloh, ktoré je ťažké zaradiť pod jednu spoločnú kategóriu, nevynímajúc účasť na spravidle viacdenných služobných cestách, v rámci ktorých sú od začiatku projektu bežnou súčasťou našej práce školenia a porady, popri ktorých sme mali možnosť zúčastniť sa medzinárodného seminára organizovaného v rámci projektu Šanca na návrat. Podľa potreby sa zároveň zúčastňujeme na návštevách odsúdených, ktoré od konca roka 2019 prebiehajú oddelene od odsúdených z ostatných oddielov a máme tak možnosť overiť si rodinnú situáciu odsúdeného, získať spätnú väzbu o vzťahoch a poznatky následne uplatniť pri intervenciách. Zriadenie krúžku samoobslužných činností v kombinácii s možnosťou využívať kuchynku viedla k rozšíreniu sortimentu ústavnej predajne pre odsúdených vo výstupnom oddiele, pilotné testovanie CRA viedlo k spracovávaniu formulárov a hodnotenia odsúdeného pri konci výkonu trestu a nemálo úsilia sme venovali aj riešeniu vybavenia oddielu, pričom bolo potrebné kooperovať s oddelením logistiky a vedením ústavu. Radi by sme preto v samotnom závere aj touto formou vyjadrili úprimnú vďaku všetkým, ktorí sa pričínili o dobrý výsledok. Zo strany vedenia zboru, členov projektového tímu, ale aj iných hostí bolo viackrát nielen v rámci návštev výstupného oddielu opakovane potvrdené, že pôvodný zámer bol úspešne zrealizovaný a dielo sa podarilo. Netreba však zabúdať, že Šanca na návrat je pilotný projekt a niektoré postupy a riešenia v ňom prijaté sa časom môžu ukázať ako neefektívne alebo neudržateľné. Do budúcnosti môžu byť užitočným poučením a argumentom pre ďalšiu koncepciu. Obdobie trvania projektu nám poskytuje jedinečnú príležitosť hľadať spoločne do budúcnosti stále lepšie a efektívnejšie riešenia.

Text: Radovan Straňák, Jozef Hutta

Foto: Jozef Hutta

Hrnčiarovce nad Parnou